

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

Олександр Чепалов

ХОРЕОЛОГІЯ

статті та лекції

Київ
Видавництво Ліра-К
2020

УДК 792.8
Ч 440

Рецензенти:

Гуменюк Т.К. – доктор філософських наук, професор;

Петрова І.В. – доктор культурології, професор;

Черкашина-Губаренко М.Р. – доктор мистецтвознавства,
професор.

*Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Київського національного університету культури і мистецтва
протокол № 5 від 01 грудня 2020 р.*

Ч 440 Чепалов О. І.

Хореологія : ст. та лекції / О. І. Чепалов. – Київ : Видавництво
Ліра-К, 2020. – 228 с.

ISBN 978-617-520-019-3

У навчальному виданні зібрано базові роботи з хореології (теорії танцю) завідувача кафедри хореографічного мистецтва КНУКіМ, доктора мистецтвознавства, професора, заслуженого діяча мистецтв України Олександра Чепалова. Відомий науковець та педагог увів курс хореології в навчальну практику мистецьких вишів країни у 2004 р., і з тих пір залишається провідним фахівцем цієї галузі. Його статті та лекції з хореології відображають складний процес теоретичного пізнання мистецтва танцю. Вони засновані на передових методах аналізу зразків хореографічного мистецтва та вивчення його стильової еволюції у плінні епох. У додатках наведено тематику робіт аспірантів О. І. Чепалова – представників його хореологічної школи та короткий глосарій дефініцій хореології.

УДК 792.8

ISBN 978-617-520-019-3

© Чепалов О., 2020

© Видавництво Ліра-К, 2020

О. І. Чепалов – учасник проекту Laban Event 2017.
Монте Веріта. Швейцарія

ХОРЕОЛОГІЯ НА СТРАТЕГІЧНИХ ЛІНІЯХ РОЗВИТКУ ОСВІТИ ТА НАУКИ

Переді мною – книжка досвіду десятиліть, переплавленого в магму нових реальностей і актуальних проблем.

Олександра Чепалова спокушає хореологія, зокрема, – філософія танцю як її своєрідний стратегічний ресурс. Гібридність хореології, яка одночасно є і явищем науки і власне художньо-естетичною реальністю, вводить дослідника в лабіринт загадок і культурних ремінісценцій, розгадувати які може стати метою чи не всього життя. Схоже, Олександр Чепалов відважився на це ризиковане «підприємство». Ще 2004 року він вводить в учбовий процес Харківської державної академії культури курс «Основи хореології», що за наших умов не може прочитуватися інакше, як крок інновативний. Авторський. Його не випадково підхопили Львівський університет та Інститут телебачення, кіно та театру Київського міжнародного університету – сподіваємось, це лише початок...

Хочу особливо проакцентувати наступні опції цього учбового курсу:

- неокласика в балетному мистецтві як засіб оновлення метафоричності хореографічної мови;
- сучасний деестетизований танець та втілення постмодерністських ідей у хореографічному мистецтві кін. XX – поч. XXI ст.;
- новостворені форми танцювального мистецтва та їх особливості. «Театр танцю», «фізичний театр», контактна імпровізація, перформанс, данс-шоу та їх хореологічний аналіз, – адже передусім саме вони відповідають європейському контексту нового танцю та його світоглядним засадам.

Спираючись на досвід дансологів Центру Лабана, фундаментальні праці В. Ромма, роботи І. Герасимової, О. Лугової, І. Печеранського і Д. Базели («Вступ до філософії танцю», 2017), Ол. Чепалов підходить до однієї з важливих семіотичних «присутностей» – до «прихованих кодів поведінки». (На жаль, їх «застосування» автор вбачає лише в «полегшенні культурного обміну та взаємодії у мистецьких процесах», в той час як їх функціонал значно креативніший).

Ніби відчуваючи нестачу простору для з'явлених творчих роздумів, Чепалов уважно і переконливо звертається до елегантного Сходу, з його сакральними акціями, – переконуючи у можливості «містичного сходження до Істини» (за Дмитрієм Шарком). Особлива і точна аналітика присутня в роздумах дослідника про танець Сходу – передусім Турції і Японії (зокрема, про унікальний танець буто).

Серед існуючих теорій філософії танцю: космологічна, біологічна, комунікативна, емоційна (за Каменець-Подільским), варіант з додатком соціологічної та психологічної (за І. Герасимовою) або популярна комунікативна теорія, – Чепалова передусім цікавить остання. Саме тому в методології переважають підходи семіотики і лінгвістики.

Дослідницькі наміри Олександра Чепалова сягають проблеми сутностей пошуку на ниві танцю. Він справедливо стверджує, що «сутність подібних пошуків – у розумінні природи інтуїції та суб'єктивних вражень (курсив мій – Н.К.), які дозволяють оцінювати явище до його раціонального аналізу. Такі враження частіше за все можна одержати у перформансах, хепенінгах та інших акціях сучасного мистецтва, суміжних з хореографічним видовищем».

Танець з'являє нині особливу увагу до несподівано-парадоксальних, «несумісних» емоційних станів і станів свідомості, поза лінійними причинно – наслідковими зв'язками.

Виклик сучасної хореології, як і новітньої хореографії – в маніфестації нових реальностей і нових поетик, в символічній чуйності її сучасного досвіду.

І тут дослідник впритул підходить до новітніх ноу-хау і відкриттів науки у природі інтуїції і множинних суб'єктивностей, де на нього чекають нові загадки і наукові спокуси. Гадаю, Ол. Чепалов рухається саме сюди. Це – рух хореології безпосередньо до проблем *свідомості*, її *над* – і *підсвідомих* порухів.

Ці субстанції нині найкомфортніше почуваються у надрах сучасної експериментальної психології, томалогії, трансперсональної психології і найновітнішого сегменту – сегменту квантових ресурсів мозку, отже – свідомості. Вихід до цього горизонту може надати дослідженню нового імпульсу...

Після опертя на підходи структурної лінгвістики і семіотики, які є адекватнішими досліджуваним функціям комунікації (хоча хореографія і хореологія не вичерпуються цими функціями), – хочеться закликати талановитого дослідника до нового багатого художньо-естетичного та теоретичного ресурсу. І розпочати – з ресурсу ризику!

Проблема функціоналу танцю, повторюю, сьогодні вводить в обіг більш тонкі матерії – матерії свідомості та її супутнього кола. Саме тут сфера «перебування» снів, галюцинацій, сновидійних образів, фантазій, межових станів і зрушень свідомості тощо – всього того, що намагається образно матеріалізувати – відтворити нині танець. Здається, всі культурні альянзи світу волають сьогодні до насиченості їх танцем.

Твориться його нова філософія.

Танцтеатр Піни Бауш з його екзистенційною темою самотності; «випадковий метод» парадоксального жеребкування життя Мерса Каннінгема; тілесні імпульси «скульптурних фантазій» Саші Вальц; міфологічний танець буто; танець – підсилене, акцентоване нині Я як особистісне несвідоме, з відмінними стильовими рамками; філософський танець Сходу, – все це різні мови сучасної філософії танцю.

Не останню роль зіграла тут еволюція (трансформація) європейського перформансу вбік новітніх «дослідницьких» кодів і методів самоспостереження.

З перспектив хореології хочу сказати: філософський статус танцю нині одержує більш глибинні мотивації і *трансформується у глобальні стратегії творчості як такої*. За цих умов хореологія набирає *енергій* своїх нових поетик. І – отже – вимагає просування методів, зокрема, й з природничого спектру.

Хореографія і хореологія стають все актуальнішими.

Дослідник Ол. Чепалов – серед перших (в Україні, схоже, перший), хто відчув її потенції і креативно працює на цій ниві.

Значним внеском Олександра Чепалова – услід ідеям Сержа Лифаря (1983) – є обґрунтована ним надактуальна задача доповнення до переліку спеціальностей з захисту наукових ступенів – галузі «хореографічне мистецтво» та «введення хореології в комплекс фахових навчальних дисциплін». Це зініціює в Укра-

їні практично відсутнє нині теоретичне, практичне і символічне поле актуальної хореографічної думки.

Але особливо хочу наголосити на одній з найкреативніших рис дослідника Чепалова – його орієнтації на **стратегічні** лінії розвитку освіти і науки. Цей державницький підхід міг би стати елементом нової реальності, а саме – трансформації держави, її модернізації на базі науки і культури – головних складових розвитку у XXI столітті.

Неллі Корнієнко

*доктор мистецтвознавства, академік НАМУ,
Генеральний директор Національного центру
театрального мистецтва імені Леся Курбаса*

13.11.2018

ВАЖНЫЙ ВКЛАД В ДЕЛО УКРЕПЛЕНИЯ АРМЯНО-УКРАИНСКИХ КУЛЬТУРНЫХ СВЯЗЕЙ

История зафиксировала множество фактов армяно – украинских культурных связей. В декабре 1668 года, во Львове, силами учащихся армянской католической школы была представлена первая армянская историческая трагедия «Рипсиме». Представление львовской католической школы является первым эпизодом армянского театра нового времени. Отметим связи в области музыкальной фольклористики. Неоднократно обращался к теоретическому анализу армянского фольклора выдающийся украинский фольклорист К. Квитка. Замечательным событием в истории отдела стал приезд в 1975 году на работу в Институт искусств академии наук Армении выдающегося украинского фольклориста Владимира Леонидовича Гошовского, внесшего неоценимый вклад в область новаторских методов исследования фольклора, впервые апробированных в Армении, а затем распространенных во многих странах Европы.

В области балета отметим, что в историю, постановочное и исполнительское искусство Украины внесли вклад представители армянской культуры Сергей Николаевич Сергеев (настоящая фамилия Вартанбабов), Ашот Андреевич Асатурян, и еще многие хореографы и артисты балета работавшие в театрах Киева, Харькова, Одессы...

Вклад Александра Ивановича Чепалова – заслуженного деятеля искусств Украины доктора искусствоведения, профессора, члена Национальных союзов театральных деятелей и журналистов Украины, лауреата премий СТД Украины и Муниципальной премии им. Г. Квитки-Основьяненко (2008). Члена Международного Совета танца ЮНЕСКО (CID), заведующего кафедрой хореографии в Киевском Национальном университете культуры и искусств – в дело укрепления армяно-украинских связей в области балета и хореологии трудно переоценить. В период 1991–1997 гг. пост главного балетмейстера в Харькове занимал выпускник Ленинградской консерватории, ученик Федора Лопухова – Ашот Асатурян. Александр Иванович максимально поддерживал экспериментальные, новаторские опыты хореографа, писал рецензии

о его постановках, проводил интервью, показанные на Харьковском телевидении. Он одним из первых откликнулся на просьбу Назеник Саргсян, работавшей над монографией об Ашоте Асатурияне, охарактеризовать период деятельности хореографа в Харьковском театре оперы и балета. Статья Чепалова, написанная на высоком научном уровне, дала многогранную профессиональную характеристику Асатурияна – как руководителя труппы, обрисовала специфику почерка балетмейстера, дала краткий анализ осуществленных им постановок на харьковской сцене, а также высветила особенности работы с артистами балета. Эта статья – характеристика была опубликована в книге Назеник Саргсян «Ашот Асатуриян. Хореограф последней трети XX века» (Ереван, 2011).

С 2011 года в журнале «Танец в Украине и мире» основанном Чепаловым, необычайно содержательном и включающем исторические и теоретические очерки, статьи и интервью, за пять лет было опубликовано немало статей, связанных с хореографическим искусством Армении, в т.ч. очерк «Харьковская песнь армянского Орфея» (об Ашоте Асатурияне), «Дух Вагановской эпохи» (взгляд из Еревана к 100-летию Н.М. Дудинской), интервью с Жирайром Алтуняном и Оганесом Хачикяном, в котором затрагивались проблемы интерпретации народного танца в Ансамбле песни и танца Армении. Были опубликованы статьи о мужском ансамбле современных танцовщиков “Forceful feelings” «Великолепная пятерка из Армении покоряет Европу».

В 2017 г. Александр Иванович был приглашен в Ереван председателем специализированного совета 016 (Искусствоведение) ВАК Республики Армения, действующего в Институте искусств Национальной Академии наук Республики Армения в качестве официального оппонента по защите диссертации на соискание ученой степени доктора искусствоведения Назеник Гагиковны Саргсян «Основные тенденции балетного искусства Армении XX – начала XXI веков (на примере творчества армянских хореографов)». Он также был включен в данный специализированный совет.

Блестящее выступление Чепалова на защите выходило далеко за пределы оппонентского отзыва, поскольку захватывало далеко выходящие за его пределы темы об армяно-украинских культурных связях в области искусства балета, оценку трудов хореологов

Србуи Лисициан и Визскопа Барсеяна. А аналитический подход к освещению содержания диссертации Саргсян в аспекте достижений современной хореологии безусловно содействовал успешной защите и присвоению звания ученой степени доктора искусствоведения Н. Г. Саргсян. Впоследствии статья Чепалова «Для танца нет травы забвения (танец и балет в творческой практике и трудах хореографов и ученых Армении)», также посвященная армяно-украинским культурным связям в области искусства балета, армянским хореографам и хореологам была опубликована в научном журнале «Музыкальная Армения» (изд. Ереванская Государственная консерватория им. Комитаса. (Ереван, 2017, N 2 (53). С. 71-75).

Безусловно, Александр Иванович Чепалов является ученым – хореологом высокого уровня, истинным продолжателем петербургской школы дансологии, незаурядным учеником великой Веры Михайловны Красовской. И потому решением ученого совета Института искусств НАН РА включили А. И. Чепалова в состав редакционной коллегии вновь учрежденного академического издания «Искусствоведческий журнал».

Анна Асатрян

доктор искусствоведения, профессор, заслуженный деятель искусств Армении, заместитель директора Института искусств Национальной академии наук Республики Армения.

НА МОНТЕ ВЕРІТА, ГОРІ ПРАВДИ

Уперше ми зустрілися з Олександром Чепаловим під час міжнародної танцювальної лабораторії Laban Event – 2017 в чарівному швейцарському містечку Монте Веріта, саме тому, де працював колись великий теоретик танцю та хореограф Рудольф Лабан. Його дослідження залишилися в історії танцю, є у них й численні продовжувачі. Наприклад, приїжджають сюди студенти Інституту Лабана в Лондоні, а нестаріюча Валері Престон-Данлоп, яка дванадцять років навчалася у самого Лабана, пам'ятає кожен рух його танцю. Досі представники України в наших заходах участі не брали, і було дуже зворушливо бачити, як дівчинка, котра приїхала з батьками на фестиваль з Італії, підійшла до українського прапора й поклала поряд з ним плакат із написом «Расе» (Мир).

Я знайшла в українському дослідникові фахівця, чий науковий статус і знання у галузі танцю дуже вражають. А пізніше із задоволенням дізналася, що Олександр Чепалов в 2019 році виступив як член журі з присвоєння наукових ступенів на кафедрі славістики Женевського університету.

Нунція Тіреллі
*хореолог, данс-терапевт,
організатор та хореограф Laban Event
(Швейцарія-Велика Британія).
Переклад з італійської.*

ШАНОВНОМУ КОЛЕЗІ

(Лист електронною поштою)

Від Родеріка Ланге 16 лютого 2009 р.

Вельмишановний пане! Дякую за Ваше повідомлення від 9 лютого 2009 р. Мене дуже тішить Ваше бажання познайомитись з роботою Інституту хореології в Познані, який я очолюю. На жаль, у вказаний Вами термін нам не пощастить познайомитись особисто, бо я постійно мешкаю у Великій Британії і не завжди можу бути особисто присутнім на всіх без виключення заходах у Польщі. Проте, якщо Ви сповістите мені поштову адресу, я доручу нашим співробітникам надіслати Вам деякі примірники збірок наукових праць, котрі ми випускаємо в Познані «Dance Studies», «Навчання Choreologica», книжки видавничої серії «Documentary Dance Materials» та мій підручник кінетографії за методом Лабана-Кнуста. Коли ж ви забажаєте взяти участь у майстер-класах, які я проводитиму у серпні, надішліть, будь ласка, заявку за формою, яку я теж доручу Вам надіслати. Завжди радий контактам з особами, які можуть бути корисні у розвитку світових танцювальних досліджень.

Щиро Ваш. **Родерік Ланге**

Переклад з англійської

Примітка. Роки життя директора Інституту хореології у Познані Родеріка Ланге 1930-2017.

ХОРЕОЛОГИЯ – ПУТЕВОДНАЯ ЗВЕЗДА ИССЛЕДОВАТЕЛЯ

По роду научной деятельности мне часто приходилось участвовать в работе разных ученых специализированных советов, где защищались претенденты на получение научных степеней. Но заседание в Харьковской академии культуры 11 апреля 2008 года в Харькове прекрасно помню до сих пор. Хотя прошло много лет, данная работа до сих пор во многом остается новейшей разработкой. В число оппонентов Александра Чепалова, который защищал докторскую диссертацию, кроме меня, вошел очень интересный харьковский культуролог Александр Шило и доктор искусствоведения Юрий Станишевский, в то время настоящее светило украинского театроведения и балетоведения (к сожалению, высокочтимого мастера уже нет с нами).

Само по себе название диссертации А. Чепалова «Жанрово-стильова модифікація вистав західноєвропейського хореографічного театру ХХ ст.» говорило о том, что в научной литературе постсоветского периода ничего подобного еще не было. А ее тема и направленность отражали общий интерес исследователей и практиков танца к современному хореографическому искусству Запада, которое долгое время было у нас или под запретом или ограничивалось подражанием. В связи с этим критерии собственных творческих поисков были размытыми, теоретические предпосылки нового танца неисследованными.

Благодаря работе А. Чепалова, мы получили возможность познакомиться с оригинальной версией трактовки современного танца с позиций хореологии. В диссертации охарактеризованы стилистические изменения хореографической культуры Западной Европы ХХ ст., выявлена внутренняя логика ее развития и ее интеллектуальная трактовка. Автор убедительно доказывал, что, в зависимости от происхождения и назначения, танец имеет определенные стилевые коды, или представляет их конгломерат. А это, в свою очередь, проявляется через индивидуальный кинетический почерк хореографа. Таким образом, проблема классификации пластического языка становится проблемой мировых культурных традиций.

Как современный ученый, А.И. Чепалов рассматривает сегодня проблемы постмодернистского дискурса, которые сами по себе

сложно поддаются линейному анализу. В этом ракурсе ключом к изучению творческих проблем ведущих балетмейстеров Западной Европы им удачно выбрано толкование категории красоты и назначения танца в жизни и искусстве. Выявление концептуальных основ нового танца автор наглядно демонстрирует как смену общественно-философских ориентиров, отказ от эстетических и моральных табу, популизм тематики танцевальных спектаклей, соподчиненность хореографии и режиссуры, сопоставление “высоких” и “низких” жанров. Все эти признаки подтверждает убедительный анализ спектаклей и их отдельных компонентов. Танец XX ст. рассмотрен автором под углом теорий его генезиса. Доказательно представлены истоки опытов современных хореографов, показано, как менялось в хореографии XX ст. традиционное тяготение балетного искусства к повествовательности. Уточняется терминология постмодерной хореографии, определены расхождения танца модерн XX ст. в Европе и Америке, рассмотрены принципы анализа постмодерного танца, которому дано название *contemporary*, принятое в мировой искусствоведческой практике. И все это подтверждается убедительными ссылками на работы предшественников, но в то же время не вызывает сомнений в оригинальности собственных позиций.

С тех пор мы не раз встречались с Александром Ивановичем на разных балетных фестивалях, конкурсах, искусствоведческих форумах, где он выступал в роли докладчика, эксперта, члена жюри прессы, и всякий раз я убеждалась в его профессиональной состоятельности, глубоком понимании специфики танца, как классического, так и современного. Думаю, что сборник трудов по хореологии ученого, известного далеко за пределами Украины, будет востребован многими специалистами и любителями танца, поскольку помогает прояснить теоретические позиции этого жанра искусства и сделать его понимание более доступным и универсальным.

Юлия Чурко

*заслуженный деятель искусств Респ. Беларусь,
лауреат Гос. премии Респ. Беларусь, доктор искусствоведения,
профессор кафедры хореографии Белорусского университета
культуры и искусств (Минск)*